

До Спеціалізованої вченої ради
ДФ 61.051.021 Державного вищого
навчального закладу Ужгородського
національного університету
(88000, м. Ужгород, пл. Народна, 3, каб. 21)

ВІДГУК

**офіційного опонента, доктора юридичних наук,
професора Мішиної Наталії Вікторівни на
дисертацію Анісімова Олега Валерійовича на
тему «Конституційні засади судової дискреції як
гарантії самостійності та ефективності судової
влади», поданої на здобуття наукового ступеня
доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за
спеціальністю 081 «Право».**

Актуальність теми дисертаційної роботи. Дисертаційне дослідження Анісімова Олега Валерійовича на тему «Конституційні засади судової дискреції як гарантії самостійності та ефективності судової влади» присвячене проблемам, актуальним як з точки зору конституційно-правової теорії, так і практики розподілу державної влади. По-перше, наразі в Україні триваюча судова реформа обумовила перегляд пострадянських стандартів правосуддя, що потребує внесення змін та доповнень до законодавства про судоустрій та процесуальних кодексів. По-друге, європейська інтеграція вимагає приведення національного законодавства щодо здійснення судочинства у відповідність з європейськими стандартами, що також потребує його удосконалення. По-третє, наявність дискреційних повноважень суду без визначення їх меж та законодавчого визначення, створює невизначеність у правовідносинах, що послаблює верховенство права в Україні. По-четверте динамічність судової правотворчості з однієї сторони відіграє важливу роль в стримуванні виконавчої влади в умовні

системі «стримувань та противаг», з іншої сторони може розбалансувати державну владу в Україні, що потребує нагального вирішення.

У дисертаційному дослідженні автор цілком вірно звернув увагу на якість законотворення в Україні, вказавши, що «... підстави для виникнення дискреції не завжди охоплюються волею законодавця, оскільки остання виникає і всупереч положень закону, зокрема внаслідок його дефектності. Недосконалість юридичної техніки породжує правову невизначеність, подолати яку мають суб'єкти правозастосування, діючи відповідно до єдиних стандартів реалізації дискреційних повноважень.» (стор.19).

Про актуальність дисертаційного дослідження О.В. Анісімова свідчить і те, що воно проведене відповідно до Плану заходів з виконання Програми діяльності Кабінету Міністрів України та Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» у 2015 році, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 4 березня 2015 року № 213-р., Пріоритетним напрямом розвитку правової науки на 2016-2020 роки, затверджених Постановою Загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 року, а також плану науково-дослідної роботи кафедри конституційного права та порівняльного правознавства ДВНЗ «Ужгородський національний університет» на 2015-2020 роки. Тема дисертаційного дослідження є складовою частиною комплексної теми «Конституційне будівництво в країнах Центральної Європи у ХХ-ХХІ ст.», яка розробляється науковцями ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (номер державної реєстрації 0198U007793).

О. В. Анісімов обрав об'єктом свого дослідження комплекс конституційних правовідносин у сфері здійснення правосуддя, конституційного контролю, а також систему конституційно-правових норм, принципів та цінностей, а предметом конституційні засади судової дискреції як гарантії самостійності та ефективності судової влади. На підставі цього метою роботи визначено комплексний аналіз теоретичних положень

відповідних наукових праць, міжнародних правових актів, законодавства України, практики його застосування, правової доктрини, з'ясування конституційності підґрунтя судової дискреції в Україні, аналіз її впливу на баланс державної влади в системі «стримувань і противаг» та обґрунтування положення про судову дискрецію як необхідний складовий функціональний елемент самостійності судової влади. З урахуванням об'єкту і предмету дослідження для досягнення його мети, дисертант сформулював 4 завдання, що й обумовили структуру роботи та надали можливість дійти системних висновків при визначенні результатів і обґрунтуванні низки нових положень, які мають важливе значення для науки і практики конституційного права.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації. Наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані в дисертаційному дослідженні є аргументованими. Усі розділи, підрозділи та інші структурні частини роботи підпорядковані одній, чітко визначеній меті, що деталізується конкретними завданнями, які поставив перед собою дисертант. Структура роботи відповідає меті та завданням дослідження, дозволяє здійснити теоретичне узагальнення і вирішення наукової проблеми, яку дисертант поставив перед собою.

Структура дисертації, яка характеризується цілісністю й логічною послідовністю, свідчить про системність представленого дослідження.

Перший розділ дисертант починає з онтологічного підходу визначення дискреції, заглиблюючись у її витoki та першоначала. При цьому дисертант демонструє глибокі та системні знання не тільки конституційного права, але й теорії права, філософії права, а також історії держави і права. Починаючи з поняття, змісту та класифікації видів дискреції (підрозділу 1.2.), а потім через призму розуміння дискреційної межі та її ознак (підрозділ 1.3.), О.В. Анісімов переконливо доводить існування дискреції, яка охоплюється як

волею законодавця, так і такої, що виникає внаслідок дефектів юридичної техніки. Водночас на сторінці 55 дисертант влучно зауважує, що «...дискреція не є вільною від правового врегулювання, а нетипові ситуації виникають виключно у зв'язку з неможливістю ретельно врегулювати усі правовідносини. Однак режим законності є обов'язковою ознакою, яка визначає межі дискреції».

Продовжуючи розкриття правової природи дискреції О.В. Анісімов, стверджує, що «Легітимними мають бути не тільки рішення правозастосувача, легітимними мають бути і інструменти, які використовуються останнім під час здійснення процедурно-процесуальної діяльності. Правовий порядок не може забезпечуватись лише примусом, його основою має бути довіра та сприйняття людьми діяльності суб'єктів правозастосування» (с.65-66), що є актуальним у зв'язку європеїзацією права та враховує його соціальний контекст.

Грунтовний аналіз О.В. Анісімовим природи походження дискреції, її ознак та меж, а також його висновки та пропозиції стосовно проблем, охоплених його увагою у Розділі I, свідчать про те, що дисертаційне дослідження заслуговує на увагу не тільки фахівців з конституційного права, але й теорії права. Адже авторські напрацювання щодо зазначених проблем є інноваційними, актуальними та такими, що мають загально-корисний характер як для теорії права, так і для кожної галузі національної правової системи, а не тільки для конституційного права.

У другому розділі автором проаналізовано конституційно-правовий аспект реалізації судової влади, зокрема конституційні засади судової дискреції, як складової функціонального елемента самостійності судової влади в Україні, а також виокремлено види судової дискреції та її межі. Наведений аналіз О.В. Анісімовим проведено через призму впливу судової дискреції на баланс державної влади в Україні. Ним ґрунтовно розглянуто судову дискрецію, як важіль впливу суду в системі «стримувань та противаг», з урахуванням українського досвіду розмежування повноважень у

системі органів публічної влади. Розкриваючи конституційно-правовий аспект судової дискреції, дисертантом порушено питання правосуддя, під час висвітлення якого влучно зазначено, що «Правосуддя це не тільки відновлення порушеного права, встановлення справедливості, це і зрозумілий та логічний процес формування позиції по справі, до якого не буде запитань у запитувачів (сторін судової справи) правосуддя» (с.73), а також звернуто увагу на те, що «Суд, реалізуючи свої дискреційні повноваження, не може виходити у нігілістичний простір, де панують емоції та суб'єктивізм, він зобов'язаний працювати на легітимних засадах права» (с.100).

У третьому розділі розміщено напрацювання дисертанта щодо судової правотворчості, як похідного елементу судової дискреції, її види та запропоновані шляхи унормування. Зокрема, проведено ґрунтовне дослідження судової правотворчості, яка здійснюється судами загальної юрисдикції (перша та апеляційна інстанція), Верховним Судом та Конституційним Судом України, визначено роль судової правотворчості як субсидіарної, досліджено природу судового прецеденту в Україні, а також запропоновані шляхи подолання колізій судових прецедентів.

Вищезазначене свідчить про логічну послідовність дисертаційного дослідження О.В. Анісімова, використання в процесі дослідницької роботи принципу викладу матеріалу від загального до конкретного.

Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження. Результатам дисертаційного дослідження О. В. Анісімова притаманний належний рівень наукової новизни, при цьому положення з різним ступенем наукової новизни містяться в кожному з розділів дисертації.

Переходячи до оцінки новизни викладених у дисертації основних положень, а також висновків та пропозицій слід відзначити, що у дослідженні автором поставлено перед собою нерозроблені раніше задачі, розв'язання яких дозволило одержати нові наукові результати і виробити ряд пропозицій. Автором на основі опрацювання значного обсягу наукового та

практичного матеріалу сформульовано низку висновків, які мають наукову новизну та належним чином обґрунтовані.

Зокрема, наукову та практичну новизну мають такі висновки та пропозиції О.В. Анісімова, як:

- уперше запропоновано механізм легітимізації судової правотворчості, як продукту дискреційних повноважень суду;
- уперше запропоновано, на базі правових інструментів Європейського суду з прав людини, розробити додатковий механізм щодо встановлення меж судової дискреції, який унеможливить суддівське свавілля та гарантує юридичну визначеність у правовідносинах, а саме поле розумності для реалізації судової дискреції додатково обмежується, такими інструментами як «легітимна мета» та «необхідність у демократичному суспільстві»;
- уперше запропоновано авторське визначення судової дискреції, а саме – це інтелектуально-вольова діяльність суду щодо вибору оптимального рішення (варіанту) із наявних правових альтернатив, під час розгляду та вирішення судової справи; а також запропоновано авторське визначення межі судової дискреції, а саме – це конкретно-визначене, легітимне обмеження розсуду суду, при здійсненні ним правосуддя, конституційного та судового контролю;
- удосконалено розмежування понять «судова правотворчість» та «законотворчість», виходячи із функціональних особливостей суб'єкта правотворчості;
- удосконалено обґрунтування відмінностей між судовою правотворчістю та судовим прецедентом на основі наукових доробок.

Отримані під час написання дисертаційної роботи висновки є обґрунтованими, сформульовані положення базуються на вагомому емпіричному матеріалі. Опрацьована значна кількість наукових робіт з обраної теми, а також великий масив нормативно-правових джерел, що забезпечило високий науковий рівень даного дисертаційного дослідження.

Практичне значення одержаних О.В. Анісімовим результатів визначається їх спрямованістю на розв'язання актуальних проблем конституційного права України. Зокрема, вони можуть бути використані у науково-дослідній роботі – для подальшого дослідження теоретико-правових аспектів судової дискреції та судової правотворчості основаному на принципі верховенства права та соціальної держави; у правотворчій діяльності – для вдосконалення законодавства з питань правосуддя та правотворення; у правозастосовній діяльності – для вдосконалення діяльності суб'єктів правозастосування у сфері забезпечення реалізації та захисту прав та свобод людини і громадянина; у навчальному процесі – в юридичних та інших вищих навчальних закладах під час вивчення дисципліни «Конституційне право України», «Конституційне право зарубіжних країн», «Актуальні питання прав людини», «Конституційна правотворчість», «Юридична аргументація», «Судова практика та судова правотворчість» при написанні монографій, науково-практичних посібників, підручників, підготовці методичних рекомендацій, а також для викладання лекцій та при проведенні практичних занять.

Зауваження щодо дисертаційної роботи.

Водночас, як і будь-яке інше дисертаційне дослідження, робота О.В. Анісімова містить окремі дискусійні положення, які можуть стати підґрунтям для виокремлення деяких побажань чи запитань.

1. У розділі 1.1. традиційно уміщуються матеріали щодо методології дослідження. Автор не узагальнює методологію в межах одного підрозділу, і це можна уважати недоліком роботи, адже авторські напрацювання могли б стати у нагоді іншим дослідникам як дискреції в праві у цілому, так і судової дискреції зокрема.

2. На с. 24 дисертації автор доходить висновку про те, що «Дискреційність в правозастосуванні не слід плутати з диспозитивністю», водночас стверджує, що «як дискреційність повноважень, так і

диспозитивність мають спільні риси в частині дій за власним розсудом при виборі варіанту своєї поведінки, однак вони мають абсолютно іншу правову природу в частині розпорядження цим правом». На захисті доцільно було б пояснити в чому полягає відмінність правової природи дискреційності від диспозитивності в частині розпорядження цим правом.

3. У дисертації на с.38 автор зазначає, що надмірна урегульованість правовідносин, має наслідком втрату правової легітимності. На захисті дисертації варто було б більше детально розкрити наведене та пояснити співіснування зазначеного з урахуванням принципу правової визначеності.

4. На с.61 дисертант зазначає, що при застосуванні широкої за вибором та відносною за ступенем конкретизації дискреції «...інтелектуальна діяльність суду та його вибір оптимального рішення залежить від суб'єктивних факторів самого судді, які відрізняються від аналогічних факторів іншого судді, що має наслідком породження не однакової судової практики та не відповідність юридичній визначеності», після чого стверджує, що така дискреція «...не є надійним соціальним регулятором, оскільки заснована на абстрактних речах, які не можуть бути мірилом справедливості...». У контексті наведеного, автору доцільно пояснити свою думку щодо потреби в використанні при правотворенні цього виду дискреції.

5. На с.107 автор дисертації зазначає, що ретроспективно, внаслідок судової правотворчості, можуть визначатися лише права людини, які кореспондуються в обов'язок для суб'єкта публічної адміністрації. На захисті дисертації варто пояснити який механізм впровадження такої судової правотворчості та чи не суперечить це Конституції України.

6. У дисертації на с.154 автор стверджує «... що правові позиції Верховного Суду, які викладені в його постановках є судовим прецедентом». На захисті було б доцільним аргументувати це твердження, адже наразі в Україні воно не вважається аксіоматичним та не відповідає доктрині права в Україні.

Зазначені зауваження та побажання є дискусійними та рекомендаційними і в цілому не впливають на загальну високу позитивну оцінку дисертаційного дослідження О. В. Анісімова.

Дисертаційне дослідження виконано здобувачем самостійно, всі сформульовані в ньому положення та висновки обґрунтовані на базі особистих досліджень автора.

Повнота викладу результатів дисертації.

Опубліковані О. В. Анісімовим наукові праці повністю репрезентують зміст наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у даному дисертаційному дослідженні. Основні результати дисертаційного дослідження викладено в 4 наукових статтях, що опубліковані у періодичних наукових фахових виданнях (у тому числі 2 – у виданнях іноземних держав), у 6 тезах наукових доповідей та повідомлень на науково-практичних конференціях, круглих столах, форумах, семінарах.

Дисертація виконана з дотриманням вимог сучасного українського ділового мовлення.

Відсутність порушення академічної доброчесності.

Виконане дисертаційне дослідження є актуальним, своєчасним, має наукову новизну та важливе значення для розвитку правової науки. Робота характеризується ґрунтовністю дослідження, точністю та послідовністю викладення матеріалу.

Загальний висновок.

На підставі вищевикладеного вважаю, що дисертація «Конституційні засади судової дискреції як гарантії самостійності та ефективності судової влади» є завершеною кваліфікаційною науковою працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності розв'язують конкретне наукове завдання, котре має суттєве значення для конституційно-

правової науки та правозастосовної практики, вона відповідає вимогам п.10, 11 Постанови Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 року №167 «Про проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», Вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40, а її автор – Анісімов Олег Валерійович – заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент –
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри конституційного права
Національного університету «Одеська
юридична академія»

 Н. В. Мішина

Підпис засвідчую:

Перший проректор Національного
університету «Одеська
юридична академія», д.ю.н., професор,
Заслужений юрист України

 М.Р. Аракелян

*Відгук отримано
02.08.2021р*

*Голова вченої ради
Др 61.051.021
проф. Лазур Д.В.*

